

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ”
ПРАВНО-ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ПУБЛИЧНОПРАВНИ НАУКИ И ПУБЛИЧЕН МЕНИДЖМЪНТ”**

докт. Давид Любенов Сукалински

**Европейската конвенция по правата на човека и задържането като мярка за
процесуална принуда в България**

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертационен труд за присъждане на
образователната и научна степен „доктор”**

**професионално направление 3.6 Право
научна специалност: Наказателен процес**

Научен ръководител:

Проф. д-р Добринка Чанкова

**Благоевград
2013**

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита от катедрен съвет на катедра „Публичноправни науки и публичен мениджмънт“ към Правно-исторически факултет на Югозападен университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград (*Протокол №4 от 05.11.2013г. от заседание на катедрата*).

Дисертационният труд е съобразен със законодателството на Република България, действащо към м. юни 2013 г. Защитата на дисертационния труд ще се проведе на 17.12.2013г. от 11.00 ч. в зала 6302 (уч. Корпус № 6) на ЮЗУ „Неофит Рилски“, гр. Благоевград. Материалите по защитата са на разположение на интересувашите се на интернет страницата на Югозападен университет „Неофит Рилски“ Благоевград и в Катедра „Публичноправни науки и публичен мениджмънт“ към Правно-исторически факултет.

Автор: Давид Любенов Сукалински

Тема: „Европейската конвенция по правата на човека и задържането като мярка за процесуална принуда в България“

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

1. Актуалност и значимост на изследването (с.4)
2. Предмет, цел и задачи на изследването (с.5)
3. Методи на изследване (с.6)
4. Обем и структура на дисертацията (с.7)
5. Практическо значение на дисертационното изследване (с.7)

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Глава първа: Историческа еволюция на международноправната уредба на задържането като мярка за процесуална принуда (с.8)
2. Глава втора: Правна уредба на задържането като мярка за процесуална принуда по Наказателно-процесуалния кодекс и стандартите на Европейската конвенция по правата на човека (с.11)
3. Глава трета: Правна уредба на задържането по други закони и стандартите на Европейската конвенция по правата на човека (с.15)
4. Глава четвърта: Процесуални гаранции във връзка със задържането съгласно българското право и Европейската конвенция по правата на човека (с.19)
5. Заключение (с.22)

III. НАУЧНИ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД (с.23)

IV. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА (с.29)

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

Необходимостта от изследване на пределите на задържане, уредени в Европейската конвенция по правата на човека (ЕКПЧ, Конвенцията) и българското законодателство, е продиктувана от въпроса за съответствието на националното ни право с ратифицираната от България Конвенция. Този въпрос все още стои пред българския законодател и националната ни юриспруденция. В приетата Конституция през 1991г. за първи път изрично е прогласен принципът за пряко и непосредствено действие на ратифицираните от държавата международноправни норми и техният приоритет пред противоречащите им вътрешноправни разпоредби. Така, по силата на Конституцията държавата се задължава да предприеме всички необходими мерки за привеждане на националната ни законодателна, правозащитна и правораздавателна система в съответствие с изискванията на ратифицираните от нея международни договори.

През изтеклите години в тази насока са направени редица промени в българското законодателство. Въпреки положените немалко усилия, в най-често прилаганите ни закони продължават да съществуват някои правни норми, неадекватни на променените обществени условия и несъответстващи на международноправните задължения, поети от държавата ни.

Република България е държава-членка на Европейския съюз от 1 януари 2007г. по силата на Договора за присъединяване на Република България и Румъния към Европейския съюз. Изпълнявайки задълженията, залегнали в Европейското споразумение за асоцииране, тя вече би трябвало да е хармонизирала законодателството си с актовете на общностното право.

1. Актуалност и значимост на изследването

Актуалността и важността на въпроса за съответствието на критериите за задържането на лица като мярка за процесуална принуда по вътрешното ни право с тези на Конвенцията, може да се определи от следните фактори:

На първо място, стои изключително високата юридическа и морална стойност на правото на лична свобода, което е от категорията на „естествените човешки права” и поради това неговото ограничаване е изключително деликатен въпрос, при решаването на който неизбежно се стига до колизия на редица етични, обществени и правни принципи и приоритети. Степента, в която дадена национална правна система съумява да намери „баланс” между тези принципи, е критерий за нейната зрялост и хуманност.

На следващо място, въпросът е актуален и поради непрецизността и бланкетния характер на някои от използваните в българското законодателство критерии за задържане, които създават трудности при преценката на тяхното съответствие с изчерпателно и точно посочените предпоставки в чл. 5 от ЕКПЧ. Тези несъвършенства на вътрешната правна уредба, касаещи задържането като мярка за процесуална принуда в България, водят до създаването на порочна практика не само от органите на съдебната власт, но и от органите на МВР, която още повече се отдалечава от изискванията на Конвенцията.

Всичко това налага да се обърне особено внимание на въпроса за съотношението между вътрешните и международните норми при осъществяването на задържането като мярка за процесуална принуда. Прегледът на вътрешноправната регламентация на института „задържане“ показва, че тя в много аспекти излиза извън хипотезите на допустимото ограничаване на правото на свобода, посочени в чл. 5 от ЕКПЧ. Конкретизацията и точното определяне на тези несъответствия налагат детайлен анализ на предпоставките, при които свободата на личността може да бъде законосъобразно ограничавана в контекста на изискванията на Конвенцията и респективно според вътрешното право.

Присъединяването на Република България към Съвета на Европа и Европейския съюз поставя редица изисквания, касаещи защитата на основни човешки права. Неприкосновеността на личността в правовата държава е онази мяра, която слага границата – юридическа и фактическа – за законността на действията на държавните институции и органи.

2. Предмет, цел и задачи на изследването

Предмет на изследване в дисертационния труд е съответствието на българското законодателство относно задържането като мярка за процесуална принуда с Европейската конвенция по правата на човека.

Дисертационният труд прави опит да изследва своя предмет в съответствие със създадената и вече трайно установена практика на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ).

Настоящото изследване си поставя за цел да проучи българското законодателство и да направи предложения относно привеждането му в съответствие с изискванията на Съвета на Европа, в частта визираща задържането като мярка за процесуална принуда, уредена от ЕКПЧ и интерпретирана в практиката на Европейския съд по правата на човека. ЕСПЧ създава всеобща задължителна практика за държавите, ратифицирали Конвенцията.

Непознаването на тази практика в България води до редица осъдителни присъди за страната. Необходимостта от едно такова дисертационно изследване е да даде пълна и ясна представа за пределите и границите на бъдещата промяна на българското законодателство, което трябва да се стреми да отговори на стандартите на Конвенцията и Европейския съд по правата на човека. Смисълът на защитата на личната неприкосновеност се състои в необходимостта от ефективно гарантиране на правото на свобода и сигурност. Голям процент от жалбите, подадени срещу България в Европейския съд по правата на човека, са именно за нарушения на разпоредбите на чл. 5 от ЕКПЧ. Нормите на чл. 5 от ЕКПЧ целят да гарантират, че никой няма да бъде лишен от свобода по произволен начин.

Хармонизирането на българското законодателство с това на Съвета на Европа е изключително важен приоритет за държавата ни. Това е и основната мотивация за разработването на настоящия дисертационен труд.

За да изпълни целта си, настоящият дисертационен труд си поставя следните задачи:

- Да проследи историческата еволюция на международноправната уредба на задържането като мярка за процесуална принуда;
- Да анализира правото на лична свобода и сигурност и аналитично да проследи специфичните основания за лишаване от свобода според чл. 5 от Конвенцията;
- Да съпостави тези основания с разпоредбите на Наказателно-процесуалния кодекс (НПК) на Република България и Закона за Министерството на вътрешните работи (ЗМВР), както и да предложи изменения на някои от анализираните правни норми в НПК и ЗМВР;
- Да изследва ограниченията на личната свобода на малолетни и непълнолетни, както и задължителното настаняване за лечение на психично болни лица, като ги съпостави с Европейската конвенция по правата на човека;
- Да изследва процесуалните гаранции във връзка с лишаването от свобода.

3. Методи на изследване

В дисертационния труд са използвани следните методи на изследване:

- **Нормативният метод**, чрез който се изяснява смисълът на отделните правни норми в съответствие с мястото им както в наказателно-процесуалните актове, така и в правните последствия, които същите пораждат;

- **Логическият метод**, с помощта на който се изяснява правната уредба на Европейската конвенция по правата на човека, Наказателно-процесуалния кодекс на Република България, Закона за Министерството на вътрешните работи на Република България, Закона за Държавна агенция „Национална сигурност” и други;
- **Исторически анализ**, чрез който се дава възможност за проследяване на фактическото развитие на законотворческите процеси. По този начин са открити различните етапи в правното регулиране на задържането като мярка за процесуална принуда в България, анализирани в съответствие с Конвенцията и с практиката на ЕСПЧ;
- **Систематически метод**, чрез който е създадено емпирично събиране на факти, съдебна и административна статистика, анализирана е ефективността и ролята на правото;
- **Системно-структурен метод**, чрез който предмета на дисертационното изследване е разгледан в отделни части - елементи, които са изследвани както поотделно, така и в тяхното общо взаимодействие. По този начин е постигната систематизация и обобщения на най-често срещаните процесуални нарушения при задържането като мярка за процесуална принуда;
- **Сравнително-правен метод**, чрез който са сравнени правните норми на ЕКПЧ с тези на НПК, ЗМВР, ЗДАНС, ЗЗ, ЗБППМН като сравненията са разгледани в анализ със съдебната практика на Европейския съд по правата на човека.

4. Обем и структура на дисертацията

В структурно отношение дисертацията се състои от увод, четири глави, заключение и библиография. Общият обем на труда е 194 страници. Литературните източници съдържат 134 заглавия на кирилица и латиница. Направени са общо 200 бележки под линия.

5. Практическо значение на труда

Разгледаната правна уредба на задържането в анализ със стандартите на Европейската конвенция по правата на човека и практиката на ЕСПЧ може да послужи за синхронизиране и уеднаквяване на българската съдебна практика. В дисертацията се извеждат някои теоретични обобщения, които могат да бъдат от практическа полза при постановяване на задържането. Затова може да се поддържа, че е обосновано включването

им в инструкции, указания или тълкувателни решения на ВКС, тъй като са резултат на анализ на българската практика, практиката на ЕСПЧ и актове на Съвета на Европа. В дисертацията се правят редица предложения *de lege ferenda*, чрез които може да се постигне по-добра хармонизация между нашето законодателство с това на Съвета на Европа. Предложенията могат да бъдат както в полза на ефективните резултати в борбата с престъпността, така и в защита на установените човешки права.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. ГЛАВА ПЪРВА: ИСТОРИЧЕСКА ЕВОЛЮЦИЯ НА МЕЖДУНАРОДНОПРАВНАТА УРЕДБА НА ЗАДЪРЖАНЕТО КАТО МЯРКА ЗА ПРОЦЕСУАЛНА ПРИНУДА

Глава първа съдържа шест точки, в които се проследява историческата еволюция на задържането като мярка за процесуална принуда. Първа точка разглежда *Magna Carta Libertatum*, която е един от първите документи за защита на човешките права в Европа. Великата Харта на Свободата е подписана през 1215 г. и в нея е заложен един от най-ранните критерии за арест/задържане и лишаване от свобода, който гласи:

„Никой не може да бъде арестуван и лишен от свобода, заради жалба от която и да било жена, за смъртта на друг, освен съпруга ѝ”.

Magna Carta Libertatum изиграва значителна роля както по време на Английската буржоазна революция, така и при формирането на основни принципи в защита на човешките права. Чрез хартата, например, за първи път е обосновано правото да бъдат контролирани действията на краля (държавата).

Втора точка разглежда *Петицията за правата (Petition of rights)*. Това е един от основните конституционни актове в Англия, приет от английския парламент през 1628г. С този акт се оформя **английското разбиране за свободата по-скоро като защитен периметър на ненамеса**. Петицията прогласява няколко основни ограничения на краля (държавата), **сред които защита от произволен арест и защита от лишаване от свобода**. Съгласно Петицията, абсолютната кралска власт се ограничава от индивидуалните права и свободи.

Трета точка разглежда *Habeas Corpus Act*. Този закон е приет през 1679г. от английския парламент и за първи път урежда **правното положение на задържаното лице, намиращо се под стража - преди да е дадено на съд**. Актът предвижда гаранции против незаконния арест/задържане, срокове на съдебните процедури и други права от групата на

съдебните права. Според този акт, всеки задържан може да иска да бъде проверено дали е законосъобразно неговото задържане от оторизиран орган и в оторизирано място и да бъде изправен пред съд.

През 1689 г. Английският парламент приема *Закона за правата (The Bill of Rights)*, който полага началото на упражняването на правото за освобождаване от незаконно лишаване от свобода на човека като неправомерно посегателство срещу неприкосновеността на човешката личност.

Четвърта точка разглежда *Всеобщата декларация за правата на човека*, приета през 1948г. от Общото събрание на ООН. Декларацията е първото значително постижение на световната организация в тази област и първоначалното уреждане на световно ниво на права, чиито носители са всички човешки същества. Всеобщата декларация е основен документ на ООН и много бързо става част от международното право. Декларацията служи като основа на две задължителни споразумения на ООН за човешките права, а именно Международния пакт за граждански и политически права и Международния пакт за икономически, социални и културни права. Всеобщата декларация допълва Устава на ООН и е трайно утвърдена съставна част на обичайното международно право.

Пета точка разглежда *Международния пакт за гражданските и политическите права*, приет през 1966г. от Общото събрание на ООН. Този многостранен международен договор за пореден път закрепва, че всеки човек има право на лична свобода и сигурност и никой не може да бъде подлаган на произволен арест или задържане. Пактът гарантира, че никой не може да бъде лишаван от свобода, освен на основания и съгласно правила, установени от закона, а всеки, който е арестуван, следва да бъде уведомяван в момента на арестуването му за причините на ареста и да му бъдат съобщени в най-кратък срок всички предявени срещу него обвинения. В пакта се отбелязва също, че никой не може да бъде задържан само за това, че не е в състояние да изпълни договорно задължение. Правото на информация в наказателното производство също се гарантира от международния пакт, в който се сочи, че всеки човек, обвинен в наказуемо нарушение, има право да бъде информиран подробно и в най-кратък срок на език, който разбира, за естеството и основанията на повдигнатото срещу него обвинение.

Шеста точка разглежда *Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи*, както и основанията за лишаване от свобода по чл.5 от ЕКПЧ. Конвенцията е най-значимият акт на Съвета на Европа, който според европейската правна доктрина има значението на **конституционен инструмент за обществения ред в Европа**, гарантиращ правата на гражданите срещу неоснователни посегателства. Разпоредбата на чл. 5 от ЕКПЧ отразява класическото разбиране за индивидуална свобода, което обхваща

физическата възможност на индивида да се придвижва свободно в пространството и времето, като по този начин тази свобода е израз на неговата свободна воля и дух. За разлика от Международния пакт за гражданските и политическите права, който просто забранява „произволните арести и задържания“, ЕКПЧ посочва конкретни случаи на допустимостта на ареста и задържането. Понятието за законност е основният фокус на чл. 5 от ЕКПЧ и се дефинира от два термина. Първият („предвиден от закона“) е свързан главно с *процесуалните въпроси*, тъй като в основната разпоредба се определят средствата, които правителството може да използва, за да лиши едно лице от свобода. Вторият аспект на законността е с *по-материално правен характер*, като терминът „законен“ се появява поне веднъж във всяка една от шестте хипотези на допустимото лишаване от свобода. Фактически може да се поддържа, че „законността“ на който и да е вид задържане е единственият фактор, който определя неговата допустимост по ЕКПЧ. В дисертацията е изследван обхвата на задълженията по член 5, т.1, букви от „a“ до „f“ в анализ с практиката на ЕСПЧ. По този начин са очертани шестте категории на позволено задържане и правото на свобода и сигурност. Европейският съд по правата на човека нееднократно подчертава в своите решения важността на чл.5 от ЕКПЧ в демократичното общество и пояснява, че негова основна цел е да не се допуска необоснованото, произволно лишаване на човека от свобода.

Чрез практиката на ЕСПЧ са разгледани и разпоредбите на чл.5 от ЕКПЧ, точки от 2 до 5. Значимостта на ценностите - обект на защита от чл. 5, дефинира категоричния извод на Европейския съд, че отказът от правото на свобода и сигурност е правно ирелевантен. Той не поражда никакви правни последици. В този смисъл държавата не може да се разглежда като освободена от задължението да охранява гражданите от неоснователни посегателства. ЕКПЧ установява основните и приети за безспорни ориентири при преценка на основателността на задържането, които държавите членки се задължават да спазват. Функционирането на системата по Конвенцията през годините и особено практиката на ЕСПЧ създават един правен корпус, който хвърля своето отражение отвъд пределите на отделните разрешени дела. Дадено решение има задължителен характер само за договарящите страни, които са били страни по делото, но останалите държави нерядко са се обръщали към конкретни решения в търсене на насоки по отношение на съвместимостта на националното им право и практика с Конвенцията. В резултат на това, в редица случаи държава, която не е била страна по дадено дело, изменя законодателството и адаптира съдебната си практика. Това е една от възможностите и за нашата страна - да следи излизащите решения на Европейския съд и да съобразява законодателството си с тълкуванията, дадени от ЕСПЧ, на отделни текстове на Конвенцията.

2. ГЛАВА ВТОРА: ПРАВНА УРЕДБА НА ЗАДЪРЖАНЕТО КАТО МЯРКА ЗА ПРОЦЕСУАЛНА ПРИНУДА ПО НАКАЗАТЕЛНО-ПРОЦЕСУАЛНИЯ КОДЕКС И СТАНДАРТИТЕ НА ЕВРОПЕЙСКАТА КОНВЕНЦИЯ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Глава втора се състои от две точки. Тя е посветена на задържането като мярка за процесуална принуда по НПК, като в нея се прави анализ за съответствието на това задържане със стандартите на ЕКПЧ. До голяма степен в компетентността на ЕСПЧ като орган на Конвенцията, не влиза извършването на „четвърто инстанционен контрол“ относно материалноправните решения на националните власти. От това следва, че в голямата си част практиката по чл. 5 от ЕКПЧ се фокусира върху начина, по който националните власти са стигнали до решението да лишат някого от свобода. Основната грижа е да се гарантира, че действията на държавата, насочени към опазване на правовия ред, са подложени на проверка за тяхната законност. Конвенцията признава нуждата от подходящ баланс между защитата на институтите на демокрацията в името на общия интерес и защитата на правата на личността, но процесът на балансиране между тях не трябва да води до такова разтегляне на въпросните концепции, че да пострада самата същност на създадените гаранции. Дисертацията изследва правната норма на чл. 30, ал. 3 от Конституцията на Република България и разпоредбата на чл.5, т.3 от ЕКПЧ. В дисертационния анализ се отбелязва, че не всеки орган на съдебната власт в България може да се счита за компетентен, за да се произнесе по законосъобразността на задържаното лице. В тази връзка е направено и следното предложение за изменение на чл. 30, ал. 3 от Конституцията:

- **Чл. 30, ал. 3: В изрично посочените от закона неотложни случаи компетентните държавни органи могат да задържат гражданин, за което незабавно уведомяват съда, който в срок от 24 часа от задържането се произнася по неговата законосъобразност.**

Първа точка от втора глава разглежда задържането на обвиняемия до 72 часа с основание за довеждането му пред съд /чл.64, ал.2 НПК/. Това задържане намира своята основа и аналог с чл.5, ал.1, буква (с) от ЕКПЧ. Според този текст, никой не може да бъде лишен от свобода, освен при „законен арест или лишаване от свобода на лице с цел да се осигури явяване **пред компетентния съгласно закона орган...**“. По смисъла на чл.5, т.4 ЕКПЧ изразът „**компетентния съгласно закона орган**“ означава съдия или длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции. Правната норма на чл. 64, ал.2 от НПК дава възможност на прокурора да постанови задържане на лице, за което е

предложил съдът да вземе мярка за неотклонение. В тази връзка явяването на обвиняемия пред съда следва да се осигури незабавно от прокурора, **който при необходимост** може да постанови задържане за срок до 72 часа за довеждането му пред съда. Ето защо в дисертацията се твърди, че прокурорското задържане по чл.64, ал.2 от НПК не е задължително. В правната доктрина се поддържа, че употребеният в чл.64, ал.2 от НПК израз „**при необходимост**” не означава, че е налице нужда от събиране на други доказателства, било за извършено престъпление, било за опасността обвиняемият да се укрие или да извърши престъпление. Те трябва да са събрани към момента на постановяването на задържането. „**При необходимост**” следва да се разбира, **че съществува реална опасност обвиняемият да се укрие или да извърши престъпление**, но в конкретния случай не е възможно лицето незабавно да бъде доведено пред съда, поради технически причини, свързани с неговото издирване, изпращане и завеждане на искането в съда, разпределянето му на конкретен съдия, насрочване на конкретното разглеждане. Предвид необходимостта от процесуална възможност за обжалване на прокурорското постановление за задържане на обвиняемия за 72 часа, в дисертацията се прави критичен анализ за това, че законодателят не е посочил в НПК изричен ред за подобно обжалване пред съда. Вследствие на този анализ се прави и предложение *de lege ferenda* за допълнение в текста на чл. 64, ал.2 в следната посока:

- **Чл. 64. (2) Явяването на обвиняемия пред съда се осигурява незабавно от прокурора, който при необходимост може да постанови задържане на обвиняемия до 72 часа за довеждането му пред съда. Постановлението за задържане на обвиняемия подлежи на обжалване пред съответния първоинстанционен съд в срок от 24 часа. Съдът се произнася по жалбата в деня на постъпването ѝ.**

По този начин би се постигнало по-голямо съответствие на чл.64, ал.2 от НПК както с горесцитираната правна норма от Конвенцията, така и с горепосочената правна норма от Конституцията.

В същата точка е разгледано и съответствието на задържането на обвиняемия за срок до 72 часа с разпоредбите на Конвенцията и практиката на ЕСПЧ. В дисертацията се отбелязва, че ЕКПЧ не съдържа абсолютни времеви параметри за продължителността на подобен вид задържане. Отбелязва се, че според чл. 5, ал. 3 от ЕКПЧ: всеки задържан или лишен от свобода... „трябва **своевременно** да бъде изправен пред съдия или пред длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции...”. В дисертацията понятието „**своевременно**” е анализирано чрез практиката на ЕСПЧ. От

направения анализ се стига до извод, че **72-часовото** задържане, предвидено в правната норма на чл.64, ал.2 от НПК, не противоречи на понятието „своевременност”, по смисъла на чл. 5, ал. 3 от ЕКПЧ.

Втората точка от тази глава изследва задържането под стража като мярка за неотклонение по смисъла на чл.63 от Наказателно-процесуалния кодекс. В дисертацията са разгледани предпоставките, които трябва да са налице, за да бъде взета тази мярка, в анализ с практиката на ЕСПЧ. В теорията се поддържа, че на досъдебното производство, както когато се решава въпросът за вземане на мярка за неотклонение задържане под стража (чл. 64 НПК), така и когато съдът се произнася по искане за изменение на същата (чл. 65 НПК), съдът следва кумулативно да преценява наличието и на двете предпоставки - обосновано предположение, че обвиняемият е извършил престъплението, и съществуването на реална опасност той да се укрие или да извърши престъпление. В съдебното производство обаче, когато се произнася по искане за изменение или отмяна на мярката задържане под стража, съдът не разглежда въпроса за наличието на обосновано предположение за извършено престъпление (чл. 256, ал. 3 и чл. 270, ал. 2 НПК). В изследването се отбелязва, че както при привличането на обвиняем, така и при задържането под стража се изисква обосновано предположение, **изградено на базата на достатъчно доказателства**, че определено лице е извършило конкретно престъпление. При привличането на обвиняем законодателят е използвал обективния критерий - достатъчно доказателства за извършеното престъпление и вината на извършителя, а при задържането под стража - субективния критерий - обосновано предположение за това. През практиката на ЕСПЧ е разгледана и реалната опасност обвиняемият да се укрие. В тази връзка се отбелязва, **че за опасността лицето да се укрие не може да се съди единствено въз основа на тежестта на възможното наказание**. Тази опасност трябва да се преценява след разглеждане на ред други относими фактори, които могат или да потвърдят съществуването на такава опасност, или да покажат, че тя е твърде малка, за да оправдае задържането под стража. През призмата на практиката на ЕСПЧ е разгледан и рискът обвиняемият да извърши престъпление, като предпоставка за вземане на мярката задържане под стража. Тежестта за доказване на всички предпоставки по чл. 63, ал. 2 от НПК принадлежи на органите на досъдебното производство. Възможността за обвиняемия и неговия защитник да оборват законовата презумпция на тази разпоредба и правомощията на съда служебно да събира доказателства след изчерпване исканията на страните, не прехвърля тежестта на доказване от органите на досъдебното производство върху обвиняемия и неговия защитник. В редица решения ЕСПЧ отбелязва, че ако обстоятелствата, наложили задържането на дадено лице, са съществували, но не са били упоменати в решенията на националните

съдилища, не е негова задача да ги разкрива и да замества националните власти, които са се произнесли по задържането на жалбоподателя.

В дисертацията, на следващо място се разглежда и правото на задържаното лице, неговото семейство и работодателя му да бъдат информирани за задържането под стража. В анализа се стига до извод, че е налице непълнота в разпоредбата на чл.63, ал.7 от НПК, която не посочва кой държавен орган е отговорен да уведоми семейството и работодателя на обвиняемия за задържането му под стража. Изследва се дали това да бъде съдът, който е наложил „задържането под стража“, или прокурорът, който е внесъл искането за налагане на най-тежката мярка. В тази връзка, в дисертацията се прави предложение *de lege ferenda*, според което това задължение трябва да бъде вменено на съда като орган, който е компетентен да прецени дали са налице основанията за вземането на тази мярка.

По нататък, във втора точка, критично е разгледана и противоречивата съдебна практика, според която невлязлата в сила ефективна осъдителна присъда **„лишаване от свобода“** може да се ползва като основание за изменение на взетата мярка за неотклонение и налагане на най-тежката мярка - задържане под стража. Законодателят изрично е посочил в чл. 63 от НПК случаите, когато взетата по - лека мярка за неотклонение се заменя с мярка „Задържане под стража“. Тогава, когато на подсъдимия е наложено наказание „лишаване от свобода“, което трябва да бъде ефективно изтърпяно, за решаващия съд е налице възможност да измени мярката за неотклонение и да постанови по-тежка само при наличието на предвидените в процесуалния закон хипотези. Същите са лимитативно изброени и посочени в разпоредбата на чл.66, ал.1 НПК, като всички те са свързани с поведението на подсъдимия в хода на воденото срещу него наказателно производство. В тази връзка, в дисертацията се отбелязва, че не може да бъде възприета тезата, че постановяването на ефективна осъдителна присъда от първоинстанционния съд повишава опасността от укриване и е легално основание за налагане на по-тежка мярка за неотклонение. Възприемане на обратното виждане би било нарушение на презумпцията за невиновност, която е относима към цялото наказателно производство. В тази връзка е разгледано и тълкувателно решение №3 от 15 ноември 2012г. на Общото събрание на Наказателната колегия на Върховен касационен съд. Според ВКС постановяването на осъдителна присъда, с която се налага ефективно наказание „лишаване от свобода“ **не може да бъде основание за изменението на изпълняваната мярка в по-тежка, защото ако законодателят го бе целил, щеше да го регламентира изрично, както е направил това в чл.309, ал.2 НПК.**

3. ГЛАВА ТРЕТА: ПРАВНА УРЕДБА НА ЗАДЪРЖАНЕТО ПО ДРУГИ ЗАКОНИ И СТАНДАРТИТЕ НА ЕВРОПЕЙСКАТА КОНВЕНЦИЯ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Глава трета съдържа четири точки, като първата разглежда задържането по Закона за Министерството на вътрешните работи. Това задържане е често използван способ за процесуална принуда в България. В дисертацията се изследва реда за задържане на граждани, регламентиран в ЗМВР. Анализирани са и някои от основните проблеми, срещани в практиката. В тази връзка се проследява избрана част от практиката на българските съдилища, като гаранция за законност на административното задържане.

На първо място, се разглежда непълнотата на чл.65, ал.1 от ЗМВР. Цитираната процесуална норма не съдържа никакви изисквания за реквизитите на заповедта за задържане. В практиката на съдилищата е прието, че посочването единствено на нормата на закона не представлява мотивиране на акта и в тази връзка се прима, че атакуваната заповед не съдържа изискуемите реквизити и не е мотивирана съгласно изискванията на закона. Направен е извод, че този порок е съществен и достатъчен да мотивира отмяна на административния акт, като постановен в несъответствие със закона. В тази връзка в дисертацията е направено предложение *de lege ferenda* за допълнение на разпоредбата на чл.65, ал.1 от ЗМВР, в следната посока:

- **Чл. 65, ал.1. За отвеждане на задържаното лице в определеното за задържане място полицейските органи издават писмена заповед, която съдържа: името, длъжността и местоработата на служителя, издал заповедта, основанието и мотивите за задържането, данни идентифициращи задържаното лице, датата и часа на фактическото задържане, часа в който задържаното лице следва да бъде освободено, срока за обжалване на заповедта, както и съда, пред който заповедта може да се обжалва.**

Така формулирана разпоредбата на чл.65, ал.1 от ЗМВР, максимално ще изпълни със съдържание възможността на задържания да обжалва основанието и мотивите за неговото задържане.

На следващо място, в дисертационното изследване се разглежда и проблема за началото на фактическото задържане. ЗМВР не посочва от кой момент лицето се счита за задържан. В този смисъл, все по-актуален е въпросът дали времето от *фактическото*

задържане и довеждането на задържания в полицейския участък се счита за задържане и този период на задържане прибавя ли се към максималния срок от 24 часа, в който едно лице може да бъде задържано? Законодателят и до днес не е дал ясен отговор в тази посока. На практика винаги може да се допусне, че между фактическото задържане на лицето и времето, през което същото се отвежда в съответния полицейски участък, може да измине един немалък период. Много често **от момента на довеждането на задържаното лице в полицейския участък до момента, в който се изготви заповедта му за задържане, също изминават няколко часа**. ЕСПЧ отбелязва, че е недопустимо между *de facto* задържането и издаването на заповедта за задържане по ЗМВР да изтече някакъв, дори и кратък период от време. В дисертацията се посочва решение на разглеждания проблем, като се прави предложение за допълнение на разпоредбата на чл.64, ал.1 от ЗМВР, според което 24-часовото задържане започва да тече **от момента на фактическото задържане на лицето**. Разпоредбите на членовете 63, 64 и 65 от ЗМВР в сегашния си вид позволяват нееднозначно тълкуване и прилагане. Поглед в съдебната практика показва, че при прилагането на тези разпоредби доста често се нарушава конституционната забрана, закрепена в чл. 30, ал.3 от Конституцията, а именно едно лице да не бъде задържано за период повече от 24 часа без разрешение на орган на съдебната власт.

В дисертацията са изследвани и някои недостатъци по отношение на процесуалните гаранции в случаите на административно задържане в България. На първо място, от текста на чл.63, ал.3 от ЗМВР се забелязва, че е налице непълнота по отношение на изискването, което касае **правото на задържания да бъде информиран за основанията за неговото задържане**. Законодателят е записал, че **ако задържаното лице не владее български език, то незабавно същото следва да се информира за основанията за неговото задържане на разбираем за него език**. Би следвало цитираната правна норма да се отнася за всички задържани лица, а не само за лица, които не владеят български език. Предвид горното е направено и предложение *de lege ferenda*, според което при бъдеща промяна на ЗМВР, разпоредбата на чл. 63, ал.3 може да придобие следния вид:

- **Чл.63, ал.3. На задържаното лице незабавно следва да се разяснят на разбираем за него език основанията и мотивите за неговото задържане.**

В сегашната редакция на ЗМВР се стига често до ситуации, в които жалбите до съда срещу незаконно полицейско задържане целят по-скоро едно последващо съдебно произнасяне по законността на наложеното ограничение с оглед получаване на обезщетение, **отколкото съдебно разпореждане за незабавно освобождаване в случай, че съдът намери задържането за незаконно**. Процедурата, предвидена в чл. 63, ал.4 от

ЗМВР, фактически е възможна едва след освобождаването на задържания и по тази причина това вътрешно правно средство не отговаря и на изискванията на чл. 5, точка 4 от ЕКПЧ, в която разпоредба се казва, че: „всяко задържано или лишено от свобода лице има право да обжалва законността на неговото задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе”. Произнасянето *post-factum*, че задържането е незаконно, в най-добрия случай може да доведе до обезщетение, но следва да се отбележи, че това е категорично и еднозначно нарушение както на законодателството ни, така и на гарантираните права на задържания по чл. 5, точка 4 от ЕКПЧ. В тази връзка в дисертацията се прави предложение за изменение на чл.63, ал.4 от ЗМВР, като се предлага при бъдеща промяна на закона новата разпоредба да придобие следния вид:

- **Чл.63, ал.4. Задържаното лице има право да обжалва пред съда законността на задържането. Полицейският орган е длъжен незабавно да изпрати жалбата и заповедта за задържане в съда. Съдът се произнася по жалбата в открито съдебно заседание, в деня на постъпването ѝ.**

На следващо място, с цел да се гарантира изчерпателно правото на защита на задържания, в дисертацията се стига до извод, че ЗМВР би следвало да гарантира, че от момента на фактическото задържане - разследващият орган е длъжен да съобщи на задържаното лице, **че същото има право на защитник и има право да не отговаря на въпроси до идването на защитника му.** В тази посока е и следващото направено предложение *de lege ferenda* за изменение и допълнение на чл. 63, ал.5 от ЗМВР, чрез което се цели **по-голяма процесуална гаранция за допускането на защитник до задържаното лице.**

В дисертацията се достига до извод, че с горесцитираните предложения за изменение и допълнение в изследваните текстове на ЗМВР, основанията за лишаване от свобода във всеки един конкретен случай ще бъдат по-прецизни, по-конкретни и по-мотивирани.

Във втора точка на глава трета се разглеждат последните изменения и допълнения на Закона за ДАНС, обнародвани в ДВ. бр. 52 от 14.06.2013 г. Чрез новата разпоредба на чл.124а от Закона за ДАНС, органите на агенцията могат да задържат за срок до 24 часа лице, за което има данни, че е извършило престъпление, свързано с някоя от дейностите по чл. 4, ал. 1 от същия закон. В дисертацията се стига до извод, че институтът на чл.124а от Закона за ДАНС до голяма степен повтаря разпоредбите на чл. 63, ал. 2 – 6 ЗМВР, както и чл. 64 и 65 ЗМВР. В този смисъл, направените предложения *de lege ferenda* за изменения и допълнения в цитираните по-горе текстове от ЗМВР, могат да бъдат взети предвид и при бъдещи промени в чл.124а от Закона за ДАНС.

Трета точка изследва ограниченията на личната свобода на малолетни и непълнолетни. Анализът започва със **Закона за борба срещу детската престъпност**, приет през 1958 г. Впоследствие през 1961 г. законодателят изменя заглавието на закона (ДВ. бр.11 / 1961 г.) и оттогава той се нарича **Закон за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните /ЗБППМН/**. Този закон във времето предвижда различни ограничения на правото на лична свобода на малолетни и непълнолетни чрез „настаняването им в заведения с учебна цел”. Влезлите в сила през 2004 г. изменения и допълнения на ЗБППМН са посрещнати твърде противоречиво и критично от специалистите в областта на наказателната политика по отношение на ненавършилите пълнолетие правонарушители.

С изменението на закона е дадена легална дефиниция на понятието „противообществена проява”. С допълнителната разпоредба на чл.49а, т. 1 от ЗБППМН е пояснено, че **„противообществена проява“ е деяние, което е общественноопасно и противоправно или противоречи на морала и добрите нрави**”. Тази дефиниция не е особено удачна, тъй като чрез нея по същество се обхващат не само деяния, които от обективна страна съдържат основните характеристики на престъплението (обществена опасност и противоправност), но са включени и неограничен кръг укорими прояви от морален и етичен характер, без да е дадено поне примерно изброяване или някакъв критерий, за да бъде очертан най-общо кръгът на постъпките, които биха задвижили системата за обществена превенция по отношение на малолетните и непълнолетните. В тази точка се разглеждат и част от съдебните актове на някои съдилища във връзка с наложени възпитателни мерки „настаняване в социално-педагогически интернат” (СПИ) и „настаняване във възпитателно-училище-интернат” (ВУИ). Изследването дава отговор на следните въпроси: създадени ли са достатъчни гаранции за защита правата на малолетните и непълнолетните правонарушители при постановяването на възпитателни мерки, ограничаващи свободата им; доколко са ефективни съществуващите в закона възпитателни мерки; оптимална ли е действащата система от органи, осъществяващи дейността по превенция на правонарушенията на тази категория лица.

Ако в областта на детската престъпност една държава е избрала системата за възпитателен надзор, осъществявана чрез съдебни актове, то тогава тя е задължена да осигури подходящи институционални заведения, отговарящи на изискванията за безопасност и възпитателни цели. Само по този начин ще могат да бъдат задоволени изискванията на ЕКПЧ.

Четвърта точка изследва задължителното настаняване за лечение на психично болни лица. В тази връзка в дисертацията се разглежда Закона за здравето и цялата процедура за принудително настаняване за медицинско лечение. Отбелязва се, че тази процедура е вече съобразена както с решенията на Европейския съд срещу България, така и с Препоръка на Съвета на Европа относно законовата защита на лицата, страдащи от психични разстройства, настанени за лечение по принудителен ред № R (83) 2, приета от Комитета на министрите на 22 февруари 1983 г. В анализа се формира становище, че е налице недостатък по отношение на ограничения кръг лица, които могат да направят пред съда искане за принудително лечение, в случая само прокурорът или ръководителят на лечебно заведение, в което лицето е настанено при спешни ситуации. Така роднините на едно психично болно лице са лишени от възможността да поискат пряко от съда да разгледа молбата им за лечението на техен близък, а от друга страна, процедурата през прокуратурата или ръководителя на съответното лечебно заведение е твърде бавна. С оглед на горното, в дисертацията се стига до извод, че процедурата за настаняване на психично болно лице за принудително лечение би се ускорила, ако законодателят осигури правна възможност и на други лица да сезират директно съда с искане за принудително лечение на психично болно лице. В тази връзка е направено предложение за изменение и допълнение в разпоредбата на чл.157 от Закона за здравето, в следната посока:

- **Чл. 157. Задължителното настаняване за лечение може да бъде поискано от прокурора, от роднини по права линия на лицето с психично разстройство, от неговите братя и сестри, съпруг или лице, с което е във фактическо съпружеско съжителство, от настойника или попечителя му, а в случаите на чл. 154, ал. 3 - и от ръководителя на лечебното заведение.**

Процедурата по задължително настаняване за лечение на психично болни лица в България трябва да гарантира международно установените стандарти за защита на правото на лична свобода и сигурност и на справедлив съдебен процес. Настаняването и принудителното лечение следва да станат обект на две отделни процедури, всяка от които трябва да съдържа подходящи процесуални гаранции.

4. ГЛАВА ЧЕТВЪРТА: ПРОЦЕСУАЛНИ ГАРАНЦИИ ВЪВ ВРЪЗКА СЪС ЗАДЪРЖАНЕТО СЪГЛАСНО БЪЛГАРСКОТО ПРАВО И ЕВРОПЕЙСКАТА КОНВЕНЦИЯ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Четвъртата глава е съставена от четири точки, в които са разгледани процесуалните гаранции във връзка със задържането съгласно българското право и Европейската конвенция по правата на човека.

В първа точка е разгледано правото на всеки задържан да научи основанията за неговото задържане и обвиненията, които му се предявяват. Правата на задържаното лице, които чл.5, т. 2 от ЕКПЧ има за цел да защити, могат да бъдат достатъчно гарантирани **само ако информацията относно основанията за задържането, бъде съобщена изрично и недвусмислено на разбираем език за задържаното лице.** Ако извършващият задържането не говори езика на задържания, за целите на чл. 5, точка 2 от ЕКПЧ, е необходимо информацията да бъде съобщена чрез преводач. Според чл.55, ал.3 от НПК, когато обвиняемият не владее български език, му се предоставя писмен превод на постановлението за привличане на обвиняем, на определенията на съда за налагане на мярка за неотклонение, на обвинителния акт, на постановената присъда и на решението на въззивната инстанция на разбираем за него език. Задължението за осигуряване на заверен писмен превод на посочените в чл. 55, ал. 3 от НПК актове е вменено на органа по ръководство и решаване в съответния стадий на наказателния процес. Държавните органи са тези, които трябва да решат по собствена инициатива или при поискване от обвиняемия или неговия адвокат, кои други документи са важни за гарантиране на справедливостта на производството, **които следователно също следва да бъдат преведени.** С цел обвиняемият, който не владее български език, да може пълноценно и ефективно да организира защитата си, в дисертацията се прави предложение при бъдеща промяна на НПК да се помисли и за допълнение на чл.55, ал.3 със следния текст:

- **По искане на обвиняемия, който не владее български език, му се предоставя писмен превод и от всички посочени от него писмени доказателствени средства, когато това няма да затрудни разследването.**

По този начин би се подпомогнало подготвянето на защитата и комуникацията между обвиняемия, който не говори български език, и неговия адвокат. Правото на писмен превод в наказателния процес е елемент от правото на защита на обвиняемото лице в наказателния процес и е гарантирано по начин, че неизпълнението му от разследващите органи, прокурора или съда, води до съществено процесуално нарушение. Правото на устен и писмен превод се гарантира и от Директива 2012 /13 ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22.05.2012 г. относно правото на информация в наказателното производство.

В дисертацията се отбелязва, че въпреки множеството решения срещу България, действащия НПК запазва някои недостатъци от гледна точка на ЕКПЧ, като например

няма ограничение за продължителността на задържането под стража в съдебната фаза. С други думи, разумността на срока, прекаран в ареста от обвиняемия преди началото на съдебния процес, трябва да се преценява през призмата на факта, че обвиняемият е лишен от свобода. До постановяване на присъда лицето трябва да се счита за невинно и главната цел (на точка 3 на член 5 от ЕКПЧ) е изискването за освобождаване, след като задържането е престанало да бъде обосновано.

Глава четвърта разглежда и правото на всеки задържан да обжалва законосъобразността на своето задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе. Идеята за тази процесуална гаранция е заложена в чл. 5, т. 4 от ЕКПЧ. Тя произлиза от средството за защита по англо-американската правна система, известно като *habeas corpus*. Целият смисъл на тази разпоредба е да даде на лишеното от свобода лице възможност за ефективна проверка на законността на неговото първоначално задържане и на всякакво последващо задържане. Ако лицето вече е освободено, позоваване на чл. 5, т. 4 е възможно само при оплакване, че решението за освобождаването не е взето „в кратък срок“. С други думи, дори прегледът, извършен от съда в Страсбург, да води до извода, че лишаването от свобода е законно, трябва да се провери и дали лишеният от свобода е имал възможност да обжалва законността на задържането пред национален съд. Правото, гарантирано в чл. 5, т. 4 от ЕКПЧ, е процесуално право, даващо достъп до съд с цел предприемане на правни действия.

В същата глава се разглежда и правото на обезщетение за незаконно задържане. Последната точка на член 5 от ЕКПЧ изисква лицата, лишени от свобода в нарушение на тази разпоредба, да имат осъществимо право на обезщетение. Това право допълва правото по чл. 41 от ЕКПЧ за справедливо удовлетворение при нарушаване на Конвенцията. В дисертацията е проследена историческата еволюция на правната регулация, чрез която се ангажира отговорността на българската държава за вреди, причинени на граждани.

На следващо място се отбелязва, че в отговор на двете пилотни решения на ЕСПЧ от 10 май 2011г. по делата *Димитров и Хамънов срещу България* и *Фингер срещу България*, бяха направени промени през 2012г. в Закона за съдебната власт (ЗСВ) и Закона за отговорността на държавата и общините за вреди (ЗОДОВ). Вследствие на горното бе приет комплекс от мерки, които да представляват ефективно национално средство за защита по чл.13 от ЕКПЧ, срещу допусканията от българските органи на съдебна власт системни нарушения на правото за разглеждане и приключване на делата в разумен срок по смисъла на чл.6 от Конвенцията, и бе създаден механизъм за обезщетение на пострадалите от бавно правосъдие. С измененията в Закона за съдебната власт (*обн. ДВ, бр. 50 от 2012 г.*) за

първи път в българското законодателство се създаде механизъм за обезщетяване на гражданите и юридическите лица в случаите на нарушаване на правото им на разглеждане и решаване на делата в разумен срок. Паралелно с това се създаде и възможност за иск по реда на ЗОДОВ. Според новия чл. 26 на ЗОДОВ, озаглавен „Отговорност за дейност на органите на съдебната власт за нарушение на правото на разглеждане и решаване на делото в разумен срок”, ***„Държавата отговаря за вредите, причинени на граждани и юридически лица от нарушение на правото на разглеждане и решаване на делото в разумен срок, съгласно чл. 6, §1 от Конвенцията”***. Горната промяна на ЗОДОВ допринесе законът да е в по-голямо съответствие, както с горесцитираните две пилотни решения, така и с Препоръката на Комитета на министрите към държавите-членки на Съвета на Европа относно ефективни средства за прекомерна продължителност на съдебното производство. В последната си редакция разпоредбата на чл.2 от ЗОДОВ дава възможност за право на обезщетение при нарушаване на права, гарантирани от чл. 5 от ЕКПЧ. Всяко задържане, което противоречи на критериите на чл. 5 от ЕКПЧ, следва да бъде основание за ангажиране отговорността на държавата. С оглед на горното, в четвърта точка се стига до извода, че последните промени в ЗОДОВ са успешен опит действащият закон да се превърне в надеждно и ефикасно вътрешноправно средство за защита на правата на българските граждани, съответстващо на европейските правозащитни стандарти.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключението се обобщава, че съответствието на критериите за задържане по българското законодателство с тези на Европейската конвенция по правата на човека би могло в още по-голяма степен да се подобри. Правото на лична свобода и сигурност, което чл.5 от ЕКПЧ е призван да пази, е от изключително значение за развитието на едно демократично и свободно общество, защото няма човешки права с по-голямо или по-малко значение от други. Те всички са еднакво значими, точно защото не може да има по-висши ценности в едно съвременно цивилизовано общество. Европейската конвенция за защита правата на човека е част от българската правна система и в тази връзка за България е от изключителна важност нейните законови разпоредби да бъдат прилагани в съответствие с практиката на ЕСПЧ, като орган на Конвенцията. Едно такова прилагане на първо място цели да осигури точно изпълнение на международните ангажменти, поети от България, а на следващо място да предотврати пораждање на международна отговорност на българската държава за неспазване на тези ангажменти.

Настоящият анализ на българската наказателно-правна система в съответствие с Конвенцията и практиката на ЕСПЧ, предлага някои вътрешни средства за правна защита срещу посегателства върху основните човешки права. Чрез тези средства биха се намалили осъдителните присъди на Европейския съд по правата на човека срещу България. Процесуалната ефикасност в България трябва да бъде гарантирана с ценности, които ясно да посочват, **че нито истината може да се постига на всякаква цена, нито наказанието може да се налага по всякакъв начин.** Няма място за ефикасност на наказателния процес извън зачитането на съвкупността от гаранции и ценности, които произтичат от правата на човека, залегнали в Конвенцията. Ето защо българският законодател трябва да намери балансиращо решение между необходимостта от ефективно и резултатно разследване, от една страна и от друга, да гарантира действително пълноценна защита на правата на задържаното лице.

III. НАУЧНИ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В дисертацията се правят редица предложения *de lege ferenda* за промени в българското законодателство. Чрез тези промени се цели постигане на по-добра хармонизация между нашето законодателство с това на Съвета на Европа.

1. Дисертационното изследване анализира правната норма на чл. 30, ал. 3 от Конституцията на Република България, според която „...компетентните държавните органи могат да задържат гражданин, за което незабавно уведомяват органите на съдебната власт, които в срок от 24 часа се произнасят по законността на задържането”. Според чл.5, т.3 от ЕКПЧ: „всеки арестуван или лишен от свобода... трябва своевременно да бъде изправен пред съдия или пред длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции, и има право на гледане на неговото дело в разумен срок или на освобождаване преди гледане на неговото дело...”. В дисертацията се отбелязва, че не всеки орган на **съдебната власт в България** може да се счита за компетентен, за да се произнесе по законосъобразността на задържаното лице. С оглед горното е направено и следното предложение за изменение на чл. 30, ал. 3 от Конституцията:

- **Чл. 30, ал. 3: В изрично посочените от закона неотложни случаи компетентните държавни органи могат да задържат гражданин, за което незабавно уведомяват съда, който в срок от 24 часа от задържането се произнася по неговата законосъобразност.**

2. На следващо място в дисертацията се изследва „прокурорското задържане” за 72 часа. В анализа се достига до извод, че правната норма на чл. 64, ал.2 от НПК също трябва да бъде изменена с цел да бъде постигнат по-голям синхрон с чл.5, т.4 от ЕКПЧ. Според цитираната правна норма от Конвенцията, „Всяко арестувано или лишено от свобода лице има право да обжалва законността на неговото задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе...”. С оглед горното е направено и следното предложение за изменение на чл.64, ал.2 от НПК:

- **Чл. 64. (2) Явяването на обвиняемия пред съда се осигурява незабавно от прокурора, който при необходимост може да постанови задържане на обвиняемия до 72 часа за довеждането му пред съда. Постановлението за задържане на обвиняемия подлежи на обжалване пред съответния първоинстанционен съд в срок от 24 часа. Съдът се произнася по жалбата в деня на постъпването ѝ.**

По този начин ще бъде постигнат по голям синхрон както с горесцитираната правна норма от Конвенцията, така и с горепосочената правна норма от Конституцията.

3. Правната норма на чл. 63, ал.7 от НПК не посочва кой държавен орган трябва да направи уведомлението за задържането - съдът, който е наложил „задържането под стража”, или прокурорът, който е внесъл искането за налагане на най-тежката мярка. В дисертацията се прави предложение това задължение да бъде вменено на съда. С оглед на това, че съдът е държавният орган, който окончателно преценява дали са налице основанията по чл. 63, ал. 1 НПК за вземането на тази мярка. С оглед горното, в дисертацията е направено и следното предложение за изменение на чл.63, ал.7 от НПК:

- **Чл.63, ал.7 НПК: Съдът, който е наложил мярката за неотклонение задържане под стража незабавно уведомява:**
 1. **Семейството на обвиняемия;**
 2. **Работодателя на обвиняемия, освен ако обвиняемият заяви, че не желае това;**
 3. **Министерството на външните работи, когато задържаният е чужд гражданин.**

4. В разпоредбата на чл.219, ал.1 от НПК законодателят е вменил задължението на разследващия орган преди да привлече обвиняемия, да докладва на прокурора.

Недостатък на цитираната правна норма е, че не е определен реда, по който разследващият орган да извърши този доклад. За да бъде постигната по-голяма гаранция за спазването на предвидените от закона изисквания, в дисертацията се прави предложение за допълнение на чл.219 от НПК, според което **за докладването преди привличането на обвиняемия се съставя протокол. Този подход може да бъде възприет и при нормата на чл.226, ал.1 от НПК.**

5. С цел обвиняемият, който не владее български език, да може пълноценно и ефективно да организира защитата си, при бъдеща промяна на НПК в дисертацията се прави предложение за **допълнение на чл.55, ал.3** със следния текст:

По искане на обвиняемия, който не владее български език, му се предоставя писмен превод и на всички посочени от него писмени доказателствени средства, когато това няма да затрудни разследването.

По този начин в по-голяма степен би се подпомогнало подготвянето на защитата и комуникацията между обвиняемия, който не говори български език, и неговия защитник.

6. В труда се прави анализ и на задължителното настаняване за лечение на психично болни лица в България. Един много сериозен недостатък по отношение на цитираното по-горе задължително настаняване е ограниченият кръг лица, които могат да направят пред съда искане за принудително лечение. Според действащия Закон за здравето такова искане може да направи само прокурорът или ръководителят на лечебното заведение, в което лицето е настанено при спешни ситуации. Така роднините на едно психично болно лице са лишени от възможността да поискат пряко от съда да разгледа молбата им за лечението на техен близък. Следва да се има предвид, че процедурата за настаняване на психично болно лице за принудително лечение би се ускорила, ако законодателят осигури правна възможност и на други лица да сезират директно съда с подобно искане. С оглед горното, в дисертацията е направено и подобно предложение за изменение на чл. 157 от Закона за здравето, който да придобие следната редакция:

- **Чл. 157. Задължителното настаняване за лечение може да бъде поискано от прокурора, от роднини по права линия на лицето с психично разстройство, от неговите братя и сестри, съпруг или лице, с което е във фактическо съпружеско съжителство, от настойника или попечителя му, а в случаите на чл. 154, ал. 3 - и от ръководителя на лечебното заведение.**

7. В дисертацията се изследва и необходимостта от по-конкретни изисквания за реквизитите на заповедта за отвеждане на задържаното лице в определеното за задържане място. В тази връзка се прави и предложение за изменение на **чл.65, ал.1 от ЗМВР.**

- **Чл.65, ал.1. За отвеждане на задържаното лице в определеното за задържане място полицейските органи издават писмена заповед, която съдържа: името, длъжността и местоработата на служителя, издал заповедта, основанието и мотивите за задържането, данни идентифициращи задържаното лице, датата и часа на фактическото задържане, часа в който задържаното лице следва да бъде освободено, срока за обжалване на заповедта, както и съда, пред който заповедта може да се обжалва.**

Така формулирана разпоредбата на чл.65, ал.1 от ЗМВР максимално ще изпълни със съдържание възможността на задържания да обжалва основанието и мотивите за неговото задържане.

8. Предмет на изследване в дисертацията е и необходимостта ЗМВР да посочва изрично от кой момент лицето се счита за задържан. В анализа се прави следното предложение за изменение на чл.64 от ЗМВР:

- **Чл. 64. На лицето, задържано при условията на чл. 63, ал. 1, т. 1 - 5, не могат да му бъдат ограничавани други права освен правото на свободно придвижване. Срокът на задържането в тези случаи не може да бъде повече от 24 часа и започва да тече от момента на фактическото задържане на лицето.**

9. В труда се изследва и правото на задържаното лице да получи максимална информация за задържането му. В тази връзка се прави и следното предложение за изменение на чл.63, ал.3 от ЗМВР:

- **Чл.63, ал.3. На задържаното лице незабавно следва да се разяснят на разбираем за него език основанията и мотивите за неговото задържане.**

10. С оглед на това, че административните съдилища в България доста често се произнасят *post-factum* дали задържането е било законно или не, в дисертацията се достига до извод, че правната норма на чл.63, ал.4 от ЗМВР може да бъде изменена в следната посока:

- **Чл.63, ал.4.** Задържаното лице има право да обжалва пред съда законността на задържането. Полицейският орган е длъжен незабавно да изпрати жалбата и заповедта за задържане в съда. Съдът се произнася по жалбата в открито съдебно заседание в деня на постъпването ѝ.

11. В дисертацията се изследва и необходимостта от по-голяма процесуална гаранция за реализацията на правото на защита на задържаното лице и в тази връзка се прави предложение за изменение на чл.63, ал.5 от ЗМВР:

- **Чл.63, ал.5.** От момента на фактическото задържане задържаното лице има право на защитник и право да не отговаря на въпроси.

По този начин в най-голяма степен би се гарантирало изчерпателно правото на защита на задържаното лице.

12. В дисертацията се разглежда и новият институт на чл.124а от Закона за ДАНС. В анализа се прави извод, че текстовете на чл.124а от Закона за ДАНС повтарят разпоредбите на вече изследваните текстове от ЗМВР (чл. 63, ал. 2 – 6, както и чл. 64 и 65). В изследването се прави предложение за изменение на чл. 124а от Закона за ДАНС, като се предлага новата разпоредба да придобие следния вид:

- **Чл. 124а.** (1) Органите на агенцията могат да задържат за срок до 24 часа лице, за което има данни, че е извършило престъпление, свързано с някоя от дейностите по чл. 4, ал. 1.
- (2) На задържаното лице не могат да му бъдат ограничавани други права освен правото на свободно придвижване. Срокът на задържането започва да тече от момента на фактическото задържане на лицето.
- (3) На задържаното лице незабавно следва да се разяснят на разбираем за него език основанията и мотивите за неговото задържане.
- (4) От момента на фактическото задържане задържаното лице има право на защитник и право да не отговаря на въпроси.
- (5) За задържането съответният орган е длъжен незабавно да уведоми лице, посочено от задържания.
- (6) Задържаното лице може да бъде настанено в специално помещение и спрямо него могат да бъдат взети мерки за лична сигурност, когато поведението му и целите на задържането налагат това.

- (7) Задържаното лице има право да обжалва пред съда законността на задържането. **Органите на агенцията са длъжни незабавно да изпратят жалбата и заповедта за задържане в съда. Съдът се произнася по жалбата в открито съдебно заседание в деня на постъпването ѝ.**
- (8) За отвеждане на задържаното лице в определеното за задържане място органите на агенцията издават писмена заповед, **която съдържа: името, длъжността и местоработата на служителя, издал заповедта, основанието и мотивите за задържането, данни, идентифициращи задържаното лице, датата и часа на фактическото задържане, часа, в който задържаното лице следва да бъде освободено, срока за обжалване на заповедта, както и съда, пред който може да се обжалва.**
- (9) Органите на агенцията са длъжни незабавно да освободят лицето, когато основанието за задържането е отпаднало.

13. Макар, че при проучването на ограниченията на свободата на малолетните и непълнолетните правонарушители в действащото законодателство и практика се установиха сериозни дефицити, считам, че е по-рационално да се приеме изцяло нов закон, който да замести отдавна морално остарелия Закон за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните и да осигури по-пълно съответствие с европейските изисквания и международните стандарти.

Горепосочените предложения *de lege ferenda* могат да бъдат както в полза на ефективните резултати в борбата с престъпността, така и в защита на установените човешки права.

В дисертацията се извеждат и някои **теоретични обобщения**, които могат да бъдат от **практическа полза** при постановяване на задържането. По-значимите от тях са:

- При постановяване на задържането компетентните органи трябва да държат сметка за: естеството и тежестта на престъплението, по което е повдигнато обвинението; важността на уликите и силата на презумпциите в полза на лицето; наказанието, което е възможно да бъде наложено в случай на осъждане; личността, съдебното минало, личния статус и социално положение на лицето и в частност социалните му контакти, както и за поведението на лицето от гледна точка на спазване на задълженията, които са му били наложени извън наказателния процес. Тежестта на повдигнатото

обвинение обаче само по себе си не е достатъчно основание за неоправдано лишаване от свобода.

- В началото на наказателното производство задържането на заподозряното лице въз основа на показания, дадени от лица, които са се съгласили да сътрудничат на разследващите органи може да бъде правомерно, но значението на такива показания намалява с времето, по-специално когато в хода на разследването не се разкрият повече доказателства, и това рефлектира върху преценката на основателността на задържането.
- Обосноваването от страна на властите на какъвто и да е срок на задържане под стража, независимо от това колко кратък е той, трябва да бъде доказано убедително. В такива случаи съдът трябва да установи дали са налице „относими“ и „достатъчни“ основания, за да обоснове отнемането на свободата.
- За всяко едно задържане съдът трябва да изложи конкретни мотиви за необходимостта от ограничаване на правото на свободно придвижване на привлеченото към наказателна отговорност лице, а не да се позове на универсален критерий.
- Постановяването на осъдителна присъда и налагането на ефективно наказание не трябва да бъдат отчитани като нови обстоятелства, налагащи преоценка на търпяната от подсъдимия мярка за неотклонение. Ако бъде възприета подобна теза, това би се превърнало в самостоятелно основание за определяне на по-тежка мярка за неотклонение, без значение какво е процесуалното поведение на подсъдимия, спрямо когото мярката е била взета. Подобно основание противоречи не само на процесуалния закон и константната практика на Върховния касационен съд, но и на практиката на Европейския съд по правата на човека.

IV. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

- „Задържането под стража в България и Европейската конвенция за защита правата на човека”. Сб. *Докторантите в диалог с науката*. Югозападен университет „Неофит Рилски”, Правно-исторически факултет, 2010г.
- „Right of freedom and security”. East-West Studies, University Nord, Tallinn, Estonia, 2012г. (под печат)

- „Процесуални права и задължения при задържане, привличане на обвиняем и предявяване на постановлението за привличане на обвиняем”, Юбилеен сборник от Международната научна конференция „Право, управление и медии през XXI век”, т. II, Югозападен университет „Неофит Рилски”, Правно-исторически факултет, 2012г.
- „Задържането по Закона за Министерството на вътрешните работи”, доклад, представен на научната сесия „Право, политика и промяна”, Югозападен университет „Неофит Рилски”, Правно-исторически факултет, 2013г. (под печат)
- „Процесуални гаранции във връзка със задържането съгласно българското право и Европейската конвенция по правата на човека”. Институт за решаване на конфликти, 2013г. <http://www.icr-bg.org/News2.htm>.